

Universal Declaration of Human Rights - Nzema

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

EWIADEAMRA NOLOBOLE MƆƆ FALE SONLA NWO ADENLENYIANLE NE MƆ LA ANWO

MƆLEBEBO

WƆ meke ala mƆƆ Maanle Maanle mƆƆ wƆ Eku ye anu la gyinlabelɛ nee pepezele nee anwoadenlenyianle a fa atianwolilɛ, pepɛlilɛ nee anzondwɔlɛ ba ewiade anu la,

WƆ meke ala mƆƆ menli embu sonla nwo adenlenyianle ne mƆ bie amaa ɔlua zo nyeele mgbane mgbane dɔɔnwo esisi emaa menli adwenle ezɛkye, nee ewiade ne mƆƆ ɛleba mƆƆ sonla biala banyia adenle aha edweke biala mƆƆ ɔdaye ɔkulo, nee diedi biala mƆƆ ɔdaye ɔkulo ke ɔdie ɔdi na ɔnzulo la, emaa belɛ ye ali ke, ɛhye a le awienvolema anyelazo kpole kpale la,

WƆ meke ala mƆƆ ɔhyia, saa benrehye sonla benremaa ɔnreho ɔnretia esisile nee atisesebeyele, ke ɔwɔ ke mela bɔ sonla nwo adenlenyianle ne mƆ anwo bane la,

WƆ meke ala mƆƆ ɔhyia ke bemaa agɔnwɔleyele wƆ Maanle Maanle avinli kenya anyuhɔle la,

WƆ meke ala mƆƆ Maamgbɔle Koyele ne anu amra eva be diedi mƆƆ wƆ sonla nwo adenlenyianle ne mƆ, ye gyinlabelɛ nee ye dibilɛ nee mrenya nee mraale adenlenyianle pepe ne mƆ anu la ewula sonla nwo adenlenyianle nwo mela ne mƆƆ befele ye "Kyata" (Charter) ne anu na belie beɔdo nu ke beboa beamaa menli anyia anyuhɔle nee tenlabelɛ kpale wƆ atianwolilɛ bɔkɔ nu la,

WƆ meke ala mƆƆ Maanle Maanle mƆƆ wƆ Maamgbɔle Koyele Eku ne anu nee Maamgbɔle Koyele ne ɛbo ewɔke ke bemaa awie biala anye azɔ sonla nwo adenlenyianle nee atianwolilɛ ne mƆ na beali zole kpale la,

WƆ meke ala mƆƆ adenlenyianle nee atianwolilɛ ɛhye mƆ anwo ndelebebo kpale hyia kpole kpale maa ewɔkebɔle ne azolilɛ anzɛɛ munlililɛ ne la,

Ati, Kɛkala

MAAMGBOLE KOYELE AYIA NE

bɔ nolo ke

Ewiadeamra Nolobɔle MƆƆ Fale Sonla Nwo Adenlenyianle Nwo ɛhye

le debie ko mƆƆ yelie yedo nu yemaa awie biala nee Maanle biala, amaa awie biala nee Eku biala mƆƆ dahuu keva. Nolobɔle ɛhye kezie ye adwenle nu la abɔ mɔdenle alua ngilehilele nee ndetele zo yeamaa nidi ara adenlenyianle nee atianwolilɛ ɛhye mƆ anwo, na eza yealua ngɔzo ndenle zo, Maanle nee Maanle Maanle zo, yeaboa yeamaa menli mƆƆ wƆ Maanle Maanle mƆƆ wƆ Eku ne anu nee Maanle Maanle mƆƆ Eku ne sie be la anu amra amuala alie ado nu kpale na beali zole kpale.

Edwekekpɔke 1

Menli muala di be ti anwo na eza noko beɛ wɔ dibilɛ nee adenlenyianle nu. Bele ndwentenwo nee adwenle, yemɔti ɔwɔ ke bekile adiemaye beamaa be nwo ngoko.

Edwekekpɔke 2

Sonla ko biala le adenle nyia adenlenyianle nee atianwolile ne mɔ mɔ beva bewula Sonla Nwo Adenlenyianle Nwo Nolobɔle ehye anu la amuala bie. ɔnle ke ngakyile anzee ngilehilenu anzee nyeyenu biala mɔ fale menli ekpunli, menli ngakyile, nrenya anzee raale, anee, Nyamenlezonlenle, maanyele anzee adwenle bie, Maanle anzee menli abohilele, agyapadee, awole anzee gyinlabele gyene biala anwo la bie ba.

Eza noko ɔnke ke bekile ngakyile anzee nyeyenu biala wɔ maanyele, melazolile nu, anzee maanle zo gyinlabele nu wɔ maanle ne anzee eleka mɔ sonla ne de la anu. Saa maanle ne di ɔ ti anwo o, saa maanle gyene a nea zo o, saa ɔnli ɔ ti anwo o, ɔnle ke ngakyile anzee ngilehilenu biala ba nu.

Edwekekpɔke 3

ɔwɔ ke awie biala nyia ngoane, fanwodi nee sonla nwo banebɔle.

Edwekekpɔke 4

ɔnle ke beye awie biala kanra. ɔwɔ ke betua aanrayele nee aanra edɔnele wɔ adenle biala anu.

Edwekekpɔke 5

ɔnle ke bekile awie biala nyane anzee beye ye atisesebe, amumuye anzee begua ɔ nyunlu aze anzee betwi ɔ nyunlu.

Edwekekpɔke 6

Ke mɔ mela se la, eleka biala mɔ awie biala lua la ɔwɔ ke benwu ke ɔdaye ɔle sonla.

Edwekekpɔke 7

Ke mɔ mela se la, menli kɔsɔti se pepe mɔ ɔnle ke ngakyile anzee ngilehilenu biala ba mela ne mɔ bɔ be nwo bane pepe la anu. Menli kɔsɔti le adenle nyia be nwo banebɔle pepe mɔ ko tia ngilehilenu anzee nyeyenu mɔ tia Nolobɔle ehye nee debie biala mɔ maa zɛhae nyeyenu ne adenle la.

Edwekekpɔke 8

Sonla biala le adenle ke saa awie ye debie mɔ tia anwoadenlenyianle ne mɔ mɔ maamule nwo mela anzee mela eva emaa ye la a, ɔwɔ ke kɔto ne mɔ pepe die ye.

Edwekekpɔke 9

ɔnle ke bekye sonla, befa sonla besie anzee beye sonla befi maanle ne anu wɔ meke mɔ ɔtefonle mela anzee mela emmaa adenle la.

Edwekekpɔke 10

Wɔ awie biala adenlenyianle nee ye gyima ne mɔ anwo adwenlevalle nwo anzee saa beka ke awie biala eye etane a ɔwɔ ke kɔto mɔ di ɔ ti anwo na ɔnli mɔguazo la di ye edweke wɔ bagua nu.

Edwekekpɔke 11

1. Sonla biala mɔ bekeha ke yeye etane mɔ ɔdi ke betwe ɔ nzo la le adenle ka ke ɔnze edweke ne anwo bie kyese bedi ye edweke wɔ bagua nu kɔto na kɔto ne bua ye fɔle ke mɔ mela se la. Wɔ kɔto eke ne ɔwɔ ke ɔnyia ninyene mɔ ɔfa ɔpepe ɔdie ɔ nwo la kolaa.

2. ɔnle ke bebua sonla biala fɔle wɔ nyeele etane biala mɔ wɔ meke mɔ ɔyele zɔhane nyeele ne la enee ɔnle etane mɔ ɔtia maanle anzee maanle maanle mela la anwo. Anzee ɔnle ke betwe sonla ne anzo bemaa ɔtela mɔ bepe bedo eke ne wɔ meke mɔ ɔyele etane ne la.

Edwekekpɔke 12

Ɔnle ke menli fa be nloa wulowula awie feabo, ye abusua, ye sua nu edweke nu anzɛɛ ɔnle ke bekenga ye aɬelata anzɛɛ bebo ye anyiemgba beɛkye ye anyunlunyia. Sonla zɛhae le adenle maa mɛla ne pepe die ye anzɛɛ bo ɔ nwo bane wo zɛhae akpɔsemadi ebela ne mo anwo.

Edwekekpɔke 13

1. Sonla biala le adenle ɔfi eleka mo ɔde la ɔkɔtenla eleka biala mo ɔkulo la.
2. Sonla biala le adenle ɔfi maanle biala anu nee ye maanle nu ɔko maanle gyene nu na ɔkola ɔsia ɔba ye maanle nu.

Edwekekpɔke 14

1. Sonla biala le adenle ke saa ɔlenwu amanɛɛ wo ye maanle nu a ɔkola ɔnriandi ɔko maanle gyene nu ɔmaa bɛmaa ye eleka ɔtenla anzɛɛ bebo ɔ nwo bane.
2. Saa amanɛɛ ne mo ahenle ne ɛlenwu ye la ɛnvi anzɛɛ ɛnlua maanyɛɛ ti anzɛɛ ye nyɛɛɛ ne tia Maamgbɔle Koyɛɛ mɛla ne nee ye bodane ne mo a, yemo maanle gyene ne ɛnle adenle ke ɔkelie ye azie anzɛɛ ɔkebo ɔ nwo bane.

Edwekekpɔke 15

1. Sonla biala le adenle ke ɔye ekulomani.
2. Ɔnle ke bebu ekulomani biala ke ɔle ɛyɛvɔle la. Eza noko ɔnle ke besi awie biala mo kpɔnde ke ɔkakyi ye ekulomaniyɛɛ la adenle wo meke mo mɛla ɛmmaa adenle la.

Edwekekpɔke 16

1. Mrenya nee mraale mo bekɛdwu agyalehɔle la, saa beɛle duzu menli o, saa bevi duzu maanle nu o, anzɛɛ saa beko duzu asɔne o, beɛle adenle begya be nwo na bebo ɛdane. Be mu nwiɔ beɛle adenle pepe wo agyale nwo, wo be agyale nee be ewolebɔle nu.
2. Ɔwo ke menli nwiɔ ne die to nu kolaa na beagya be nwo.
3. Kunli nee yeɛ nee be mra a le ekpunli mo bo sua ɛkyekyele bo anzɛɛ ekpunli mo teɛ ye menli dɔɔnwo a, yemɔti ɔwo ke menli ekpunli ne nee maanle ne mo bewo nu la sinza be.

Edwekekpɔke 17

1. Sonla biala le adenle ke ɔnyia ɔ ti anwo agyapadeɛ, eza noko ɔle adenle ke ɔ nee awie mo bo nu nyia agyapadeɛ.
2. Ɔnle ke awie biala hwele ye agyapadeɛ wo meke mo mɛla ɛmmaa adenle la.

Edwekekpɔke 18

Sonla biala le adenle ke ɔdwenle adwenle biala na ɔsonle debie biala mo ɔkulo la, eza ɔle adenle ɔkakyi ye Nyamenlezonlenle ne anzɛɛ ye diedi ne nee fanwodi, yeɛ akee noko ɔle ɔ nwo adenle ke ɔ ngome anzɛɛ ɔ nee menli wo bagua anzɛɛ fealera nu ɔkile ye asɔne anzɛɛ ye diedi ne wo ngilehileɛ, nyɛɛɛ, ezonlenle nee boenleanle nu.

Edwekekpɔke 19

Sonla biala le adenle ke ɔdwenle na ɔka edweke mo ɔkulo la; eza ɔle ɔ nwo adenle ke ɔfa adwenle biala mo ngyegyele biala ɛnle nwo na ɔdua nolobɔle ndenle ne mo biala anu ɔkpɔnde, ɔtie na ɔka edweke ɔkile menli na ɔmaa be adwenle mo ngyegyele biala ɛnle nwo a.

Edwekekpɔke 20

1. Sonla biala le adenle kɔ ayia anzɛɛ eku mɔɔ anzondwɔle wɔ nu la bie.
2. Onle ke behye sonla bɛmaa ɔkɔ eku nu.

Edwekekpɔke 21

1. Sonla biala le adenle boa wɔ ye maanle ne ebule nu, ɔle adenle ɔtu ɔ nwo ɔsie eke ɔmaa betu ye ɔkɔ Melalile Ayia ne bie anzɛɛ ɔboa ɔmaa betu menli bekɔ Melalile Ayia ne.
2. Sonla biala le adenle nyia maanle gyimayele nwo nvasoe wɔ ye maanle ne anu.
3. Ezuavole ne ehulolɛdeɛ ne a le Arane tumi ne a, bekile be ehulolɛdeɛ ehye wɔ meke biala nee nɔhale emadolɛ mɔɔ awie biala nyia adenle to ye deɛ wɔ feabo nu anzɛɛ wɔ ndenle biala anu mɔɔ ngyegyele biala enle nu la.

Edwekekpɔke 22

Awie biala mɔɔ wɔ menli ekpunli avinli la ɔwɔ ke maanle ne sinza ye eza ɔwɔ ke maanle ne dua ye mɔdenlebo nee maanle maanle moale zo, nee ke maanle ko biala ye maamule, agyapadeɛ, ezukoa, menli nee maandɛ gyinlabele ne si de la azo maa sonla ko biala nyia ninyene mɔɔ hyia ye anyunlunyia nee ye boɛyele nwo la.

Edwekekpɔke 23

1. Sonla biala le adenle ye gyima mɔɔ okulo la, Akee noko ɔle adenle ke ɔnyia gyima ne anwo ahunlundwɔle. Eza noko ɔwɔ ke maanle ne boa maa awie biala nyia gyima mɔɔ gyima ne envi ɔ sa a.
2. Sonla biala le adenle ke gyima mɔɔ ɔkeye la ɔnyia nwɔle ahatuale ke mɔɔ saa awie gyene a ye le gyima zɔhane a anrɛɛ ɔkenyia ye la.
3. Sonla biala mɔɔ ye gyima la ɔwɔ ke nyia nwɔle ahatuale kpale mɔɔ ɔkola ɔfa ɔnea ɔ ye nee ɔ mra amaa be tenlabele nu aye kpale a. Eza noko ɔwɔ ke ɔnyia ezinzale ne mɔɔ maanle ne fa sinza menli la bie.
4. Sonla biala le adenle boa gyimayele Eku nu wɔ ye ehulolɛdeɛ ezinzale ti.

Edwekekpɔke 24

Sonla biala le adenle ke ɔdie ye enwɔmenle bie na ɔdielie ɔ nye, na ɔnyia meke ezinra mɔɔ ɔfa ɔye gyima na eza noko ɔnyia meke mɔɔ saa ɔye gyima dedee a ɔfa ɔdie ye enwɔmenle bie na betua ye nwɔle kake la a.

Edwekekpɔke 25

1. Sonla biala le adenle ke ɔ nee ɔ ye nee ɔ mra nyia tenlabele kpale mɔɔ fale be ngoane, alee, edanle, dabele nee ayileyele nee ninyene mɔɔ hyia maa be la anwo. ɔwɔ ke benyia moale wɔ meke mɔɔ benye gyima, anwonyane kebɔ be, bengola gyima ye, kunli anzɛɛ ye le kewu, bekeye mgbanyinli anzɛɛ ɔlua ndenle bie azo bengola benne be nwo la.
2. ɔwɔ ke mreɔladane nee ngakula nyia moale nee enleanle kpale. Kakula biala, saa begyale ɔ nli anzɛɛ beangya ɔ nli na beawo na beawo ye o, ɔwɔ ke benea ye anzɛɛ besinza ye ke mɔɔ ɔfeta la.

Edwekekpɔke 26

1. Sonla biala le adenle sukoa nwoma. Onle ke betua nwomazukoale nwo kake biala, bɔbɔ wɔ mɔlebebo nwomazukoale deɛ ne anwo. ɔwɔ ke mɔlebebo nwomazukoale ne ye nhye maa kakula biala. ɔwɔ ke menli nyia adenle sukoa mbulale nee milahyinli nee gyima nwo nwoma. Eza noko awie biala mɔɔ bɔ mɔdenle la kola sukoa nwoma kpole.

2. Ɔwɔ kɛ nwomazukoale maa awie biala tenlabele nu ye kpale na ɔmaa sonla nwo adenlenyianle nee ye atianwolile ne mɔ enilile gyinla kpundii. Ɔwɔ kɛ nwomazukoale maa ndelebebo, be kunlu elile nee agɔnwoleyele ba maanle maanle avinli, menli anzɛɛ asɔne asɔne avinli na ɔboa ɔmaa Maamgbole Koyele gyima ne mɔɔ ɔlɛdi mɔɔ ɔfale anzondwole nwo la di munli.

3. Awovolema le adenle kɛ bɛmaa be mra sukoa nwoma mɔɔ bekulo kɛ be mra ne mɔ sukoa la.

Edwekekpɔke 27

1. Sonla biala le adenle kɛ ɔdaye ɔye maandee nyelee biala mɔɔ beye wɔ maanle anzɛɛ sua ne azo la bie, na eza ɔnyia ninyene edoble nee abɔdee nwo nrelebe nwo anyuhɔle nvasoe ne mɔ bie.

2. Sonla biala le adenle kɛ ɔnyia debie mɔɔ ɔkehɛle mɔɔ fale abɔdee nwo nrelebe, nwoma anzɛɛ debie mɔɔ ɔkedobɔ la anwo banebɔle.

Edwekekpɔke 28

Sonla biala le adenle kɛ ɔ nee menli nee maanle maanle nu amra di ngitanwo amaa yeanyia adenlenyianle nee atianwolile ne mɔ mɔɔ wɔ Sonla Nwo Adenlenyianle Nwo Nolobɔle ehye anu la nwo nvasoe kpale.

Edwekekpɔke 29

1. Sonla biala le gyima ye fa maa ye menli mɔɔ ɔwɔ be avinli la amaa ɔlua zo yeahola yeanyia anyuhɔle anzɛɛ yeali munli.

2. Saa sonla biala fa ye adenlenyianle nee atianwolile ne mɔ aye gyima a, enee ɔngile kɛ ɔle adenle ɔbulu mɛla zo; ɔwɔ kɛ ɔdi ɔ gɔnwɔ mɔ adenlenyianle nee atianwolile ne mɔ eni na ɔbɔ ye ebɛla kɛ mɔɔ maanle ne mɔɔ ɔwɔ nu la mɛla ne mɔ mɔɔ fale benwonilile, anzondwole nee ye boɣyele ne se la.

3. Ɔnle kɛ bedua adenlenyianle nee atianwolile ehye mɔ azo beye ninyene mɔɔ ɔtietia anzɛɛ ɔbulu bodane nee ndenle ne mɔ mɔɔ Maamgbole Koyele ne ehyehye edo eke la azo.

Edwekekpɔke 30

Debie biala mɔɔ wɔ Sonla Nwo Adenlenyianle Nwo Nolobɔle ehye anu la engyi eke ne emmaa maanle ko, anzɛɛ menli ekpunli ko anzɛɛ sonla ko angome mɔɔ ɔmaa ye adenle ɔye debie ɔsekɛye adenlenyianle nee atianwolile ne mɔ mɔɔ behyehye bɛdo eke ne la a.
